

NATIONALE ARBEIDSRAAD

CENTRALE RAAD VOOR HET
BEDRIJFSLEVEN

ADVIES Nr. 2.383

CRB 2023-2500
CO 1000

Gemeenschappelijke Raadszitting van 7 november 2023

Werkgelegenheid, onderwijs en opleiding in het kader van de Conferentie voor een rechtvaardige transitie

3.457

Inbehandelingneming

Op 31 mei 2023 heeft minister Khattabi de CRB en de NAR twee adviesvragen voorgelegd in het kader van de Conferentie voor een rechtvaardige transitie. De ene heeft betrekking op de werkgelegenheid en de andere op onderwijs en opleiding. Het is de bedoeling dat de Raden meedelen “welke stappen er volgens hen moeten worden ondernomen om tussen nu en 2030-2050 op een rechtvaardige manier een koolstofneutrale, milieuvriendelijke, gifvrije en circulaire economie en samenleving te bekomen”.

Dit met als doel concreet input te leveren voor de Conferentie voor een rechtvaardige transitie van 8 en 9 november 2023 in België, waarin de verschillende bevoegde ministers zullen worden uitgenodigd om op het advies te reageren en aan de slag te gaan met de naar voren gekomen vragen en aanbevelingen.

De adviesvraag van de minister over onderwijs en opleiding in het kader van de rechtvaardige transitie is verwoord als volgt: *“De ontplooiing van nieuwe sectoren en de bestrijding van het tekort aan werknemers in bepaalde sectoren vereisen een aangepaste opleiding. Jongeren moeten gedurende hun school- en academische loopbaan worden opgeleid, en de noodzakelijke omscholingscursussen moeten worden gepland en voorzien. Het is ook belangrijk rekening te houden met een van de sleutelbeginselen van de UNESCO, namelijk onderwijs voor duurzame ontwikkeling (EDO). EDO levert de kennis, vaardigheden en waarden die nodig zijn om de onderling afhankelijke mondiale uitdagingen van klimaatverandering, biodiversiteitsverlies, niet-duurzaam gebruik van hulpbronnen en ongelijkheid aan te gaan. Welke aanbevelingen voor actie kunt u doen voor elk van de vier systemen [voedingssysteem, residentiële en niet-residentiële gebouwenstock, zorgsysteem en mobiliteit- en transportsysteem], zodat de verschillende regeringen kunnen zorgen voor de organisatie van de opleiding en bijscholing die nodig zijn voor de rechtvaardige overgang? Dit betekent ook dat deze opleidingen en banen aantrekkelijk moeten zijn. Welke mechanismen kunnen de regeringen invoeren om een beter beeld te bevorderen van de banen met een tekort die essentieel zijn voor een rechtvaardige transitie?”*

De adviesvraag van de minister over werkgelegenheid in het kader van de rechtvaardige transitie is verwoord als volgt: *“De transitie naar een koolstofneutrale, milieuvriendelijke, niet-giftige en circulaire economie en samenleving zal veranderingen op de arbeidsmarkt vergen. Als gevolg van deze transitie zullen nieuwe banen worden gecreëerd (“groene” banen), terwijl andere zullen verdwijnen (bijvoorbeeld in de fossielebrandstofsector). Ik verwijs hier naar de IAO en de rol van de tripartiete sociale dialoog ter ondersteuning van groene arbeidsplaatsen waarop deze is gebaseerd. Welke maatregelen moeten de regeringen nemen om deze transitie te organiseren en het risico van tijdelijke werkloosheid te beperken? En hoe kunnen regeringen ervoor zorgen dat deze banen, die noodzakelijk zijn in het kader van een rechtvaardige transitie, in elk van de vier systemen (voedingssysteem, residentiële en niet-residentiële gebouwenstock, zorgsysteem en mobiliteit- en transportsysteem) waardige en dus aantrekkelijke banen zijn? Welke aanbevelingen kunt u doen over het arbeidsmarktbeleid dat verschillende regeringen in het kader van een rechtvaardige transitie kunnen voeren?”.*

Er werd een gemengde NAR-CRB-subcommissie Rechtvaardige transitie opgericht om beide adviesvragen te beantwoorden. Ze is op 29 augustus, op 18 september en op 2, 17 en 23 oktober 2023 samengekomen om dit advies op te stellen, dat werd goedgekeurd tijdens de gemengde plenaire vergadering van de Raden van 7 novembre 2023.

Advies

De Belgische economie en samenleving worden geconfronteerd met twee - milieu- en digitale - transities, binnen een geopolitieke context die volop aan het veranderen is. De Raden herinneren eraan dat de sociale partners en België zich in het kader van de IAO hebben geëngageerd via de resolutie over een rechtvaardige transitie naar ecologisch duurzame economieën en samenlevingen voor iedereen. Voor de IAO *“a just transition means promoting a green economy in a way that is as fair and inclusive as possible to everyone concerned – workers, enterprises and communities – by creating decent work opportunities and leaving no one behind. A just transition involves maximizing the social and economic opportunities of climate and environmental action, while minimizing and carefully managing any challenges, including through effective social dialogue and stakeholder engagement and respect for the fundamental principles*

and rights at work."¹ Het is in dit kader dat dit advies in zijn geheel past, alsook wanneer de transities zullen worden behandeld op het geëigende niveau in het kader van de continue sociale dialoog.

Terzelfder tijd moeten deze twee - milieu- en digitale - transities ook efficiënt zijn. We moeten erop toezien dat de veerkracht van onze waardeketens wordt versterkt door onze afhankelijkheid van de andere geopolitieke blokken te verminderen en onze bevoorradingsbronnen te diversifiëren. Deze transities moeten ons in staat stellen de economie van de toekomst op te bouwen, die duurzaam, inclusief en concurrerend zal moeten zijn. Hiertoe moet een in essentie holistische langetermijnvisie en langetermijnaanpak worden ontwikkeld. Ze vormen een dringende en tegelijk fundamentele uitdaging voor de sociaal-economische en ecologische toekomst van België. De Raden benadrukken de dringende noodzaak om meer de nadruk te leggen op de veranderingen in de arbeidswereld en op de opleiding en omscholing van personeel in de context van de transitie, alsook op de investeringsproblematiek.

Een arbeidswereld in verandering begeleiden

De ontwikkelingen zullen een impact hebben op de arbeidswereld omdat ze kwalitatieve veranderingen en een kwantitatief tekort voor sommige beroepen in bepaalde sectoren met zich meebrengen en de spanningen op de arbeidsmarkt grondig dreigen te verergeren. De grote uitdaging van de betere afstemming van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt gaat ook gepaard met de uitdaging om de beroepsloopbanen veilig te stellen, wat mobiliteit op de arbeidsmarkt mogelijk moet maken en tegelijk inkomenszekerheid en zekerheid van waardig werk tijdens een volledige loopbaan moet garanderen.

Levenslang leren, een dubbele uitdaging voor ondernemingen en burgers

Opdat ze rechtvaardig zijn, vereisen de milieu- en digitale transities nieuwe vaardigheden.

De burgers (zowel de toekomstige werknemers als de personen op arbeidsleeftijd) bevinden zich op een voortdurend evoluerende arbeidsmarkt waar de vaardigheden

¹ Zie ILO, Outcome of the work of the General Discussion Committee on a Just Transition. Proposed resolution and conclusions presented to the Conference for adoption. International Labour Conference - 111th session, 2023, 15 juni 2023.

en kwalificaties zelf ook evolueren, wat kan leiden tot onzekerheden voor hun beroepssituatie en dus ook voor hun sociale situatie, met het risico dat nieuwe sociale opdelingen ontstaan, vooral ten nadele van de laaggeschoolden.

De ondernemingen van hun kant zullen, om zich aan te passen en concurrerend te blijven, werknemers nodig hebben met vaardigheden en kwalificaties die inspelen op de marktbehoeften. Dit geldt voor de bestaande ondernemingen, maar ook voor de nieuwe en innoverende ondernemingen teneinde de kansen op het scheppen van banen en van groei ten volle te benutten. Om aan hun aanwervingsnoden te voldoen, zullen ze echter rekening moeten houden met het kleinere aantal nieuwkomers op de arbeidsmarkt als gevolg van de vergrijzing van de bevolking. Bovendien zal het, om de andere arbeidskrachtenreserves te (her)mobiliseren, met name nodig zijn om de uitdagingen m.b.t. de mismatches tussen vraag en aanbod op het gebied van kwalificaties en vaardigheden aan te pakken. In de huidige stand van zaken, als alle andere factoren overigens gelijk blijven, zal het tekort aan vaardigheden en kwalificaties een beperking van de groei teweegbrengen.

Bijgevolg komen meerdere uitdagingen aan de orde: de uitdagingen op het gebied van aanwerving voor de ondernemingen, van competenties en van het veiligstellen van het beroepstraject van de burgers.

In dit kader pleiten de Raden voor levenslang leren. Volgens hen is er nood aan opleidingsfilières die niemand aan zijn lot overlaten en die kunnen inspelen op de noden van de - grote en kleine - ondernemingen. Deze filières moeten voor alle burgers (zowel toekomstige werknemers als personen op arbeidsleeftijd) de beroepsovergang van werkloosheid of inactiviteit naar werk vergemakkelijken, maar ook de overgang tussen banen en met name naar opkomende sectoren en beroepen. Er moet voor worden gezorgd dat hun talenten onderweg en tijdens hun hele loopbaan zo weinig mogelijk verloren gaan. De regering en de sociale partners hebben al in opleidingstrajecten voorzien.

Er zal moeten worden geanticipeerd op de grondige veranderingen die zich in de komende decennia in de arbeidswereld zullen voordoen, en die een bijdrage van alle betrokken actoren vergen. Dit is een gedeelde verantwoordelijkheid van zowel de staat (federale en regionale niveaus) als de sociale gesprekspartners, de ondernemingen en de burgers (zowel de toekomstige werknemers als de personen op arbeidsleeftijd), ook wat levenslang leren betreft. De sociale dialoog moet een

integrerend onderdeel zijn van het beleidsontwikkelings- en beleidsimplementatieproces.

Investeringsen

De transities moeten ook efficiënt zijn. De Raden wijzen bijgevolg op de noodzaak van een versnelling van het tempo en van de omvang van de - zowel openbare als private - investeringen die gepaard gaat met een sociale dialoog volgens de bestaande wettelijke en conventionele regels, opdat ons land een actieve rol speelt in de groene en digitale transitie en niet achterop raakt ten opzichte van de andere landen. De Raden herinneren er voorts aan dat de openbare investeringen een significant stimulerend effect moeten hebben op de private investeringen en op de veerkracht in het algemeen, alsook een aantoonbaar multiplicatoreffect op de rest van de economie. Om de gepaste investeringen te realiseren zijn budgettaire marges nodig en daartoe moet het nieuw Europees budgettair kader ook sterkere stimulansen voor overheidsinvesteringen² bevatten en tegelijkertijd de houdbaarheid van de overheidsfinanciën garanderen³. Indien ze goed geselecteerd en uitgevoerd zijn, hebben investeringen een toegevoegde waarde in termen van duurzame groei en werkgelegenheid, maar ook in termen van sociale cohesie. Zo hebben de investeringen een positief effect op de potentiële groei en dus op de groei op lange termijn. De potentiële groei is een essentieel element om houdbare overheidsfinanciën te waarborgen, vooral gelet op de uitdagingen op lange termijn door de toekomstige kosten van de vergrijzing van de bevolking en de kosten die worden veroorzaakt door de effecten van de klimaatverandering, in het verlengde van de prioriteiten die in de Europese Green Deal zijn uitgevaardigd⁴.

Governance en rol van de sociale gesprekspartners

De sociale partners willen een rol spelen in deze transformaties en bondgenoten zijn in de veranderingen die momenteel aan de gang zijn, om de kansen die ze bieden aan

² [CRB 2021-3530 Advies over de Europese raadpleging betreffende de herziening van de Europese economische governance](#)

³ [CRB 2023-2185 Advies over de hervorming van de Europese economische governance](#)

⁴ [CRB 2021-3530 Advies over de Europese raadpleging betreffende de herziening van de Europese economische governance](#)

te grijpen en de risico's die ze met zich meebrengen te beperken. Ze beschikken over de nodige expertise om deze processen in al hun dimensies te begeleiden en passende, toekomstgerichte antwoorden te zoeken, en om samen de maatregelen te beheren die moeten worden genomen om op de transitie te anticiperen en deze in goede banen te leiden. Doordat ze op verschillende niveaus vertegenwoordigd zijn (internationaal, Europees, federaal, regionaal, maar ook via de betrokkenheid van de werknemersvertegenwoordigers in de ondernemingsraden, in de comités voor preventie en bescherming op het werk en in de vakbondsafvaardigingen), dragen ze ook bij aan de samenhang en de harmonieuze afstemming van de maatregelen die op deze verschillende bevoegdheidsniveaus worden genomen, met name voor thema's als werkgelegenheid en opleiding, waarvoor de bevoegdheden tussen deze verschillende niveaus worden gedeeld. Ze beschikken op de verschillende niveaus ook over de expertise en de instrumenten (bv. de interprofessionele en sectoriële collectieve overeenkomsten, de sectoriële opleidingsfondsen enz.) om de concrete uitdagingen van de transitie op het vlak van met name opleiding en loopbaanbegeleiding of nog inzake arbeidsorganisatie aan te gaan.

In dit advies willen de twee Raden eraan herinneren dat ze verschillende adviezen⁵ hebben uitgebracht over de mondiale duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) van de VN en dat ze daarin tal van voorstellen hebben geformuleerd in de domeinen die tot hun bevoegdheden behoren, die in het huidige kader zouden kunnen worden gevaloriseerd.

De twee Raden benadrukken ook hun werkzaamheden op het vlak van mobiliteit, die met name concreet vorm kregen in het mobiliteitsbudget of de vergoeding voor verplaatsingen met de fiets of in het openbaar vervoer, alsook de beheerscontracten en meerjareninvesteringsplannen van de NMBS en Infrabel, die instrumenten zijn

⁵ [Advies 2158 dd. 19.02.2020](#)

Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen - Opmengingsindicatoren en ambitieniveau

[Advies 2175 dd. 29.09.2020](#)

Duurzame ontwikkelingsdoelstelling 4 - Onderwijs en opleiding

[Advies 2220 dd. 07.06.2021](#)

Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties tegen 2030 - SDG 8 - Waardig werk - Kwaliteitsindicator voor werkgelegenheid en collectief overleg

voor de concrete verwezenlijking van de Spoorvisie 2040⁶. De CRB herinnert voorts aan zijn adviezen van strategische strekking inzake energie⁷ en aan zijn verslagen en adviezen betreffende energie-efficiëntie in de gebouwen⁸.

De Raden merken op dat ook verschillende werkzaamheden in de steigers staan, waarvan er hieronder enkele worden opgesomd.

Het project Horizon 2030-2050 van de CRB heeft tot doel te onderzoeken hoe onze sociaal-economische organisatie een antwoord kan bieden op de uitdagingen van de verschillende transities (economisch, technologisch, klimaat...) en tegelijk duurzaam, inclusief en concurrerend kan zijn. De werkmethode bestaat erin geleidelijk de wereld te schetsen waarin we zullen leven door mogelijke routes uit te stippelen; mogelijke routes waartussen beleidskeuzes zullen moeten worden gemaakt, rekening houdend met de economische, sociale en milieugevolgen van elke optie. De CRB heeft 8 assen voor actie geïdentificeerd: 1) de activiteiten koolstofvrij maken; 2) de ecosystemen vrijwaren; 3) de overheidsschuld onder controle houden; 4) de veerkracht opbouwen; 5) de productiviteit stimuleren; 6) de inflatie in toom houden; 7) de activiteit versterken; 8) een passende verdeling van de economische waarde garanderen.

Thema's zoals herstructureringen, de deeleconomie, innovatieve vormen van arbeidsorganisatie, de digitalisering van de sociale zekerheid en van de arbeidsbetrekking, het voorkomen van burn-out door telewerken, of een meer verantwoordelijke consumptie d.m.v. ecocheques zijn de andere gebieden waarop de

⁶ Zie het Mobiliteitsdossier op de website van de Nationale Arbeidsraad en de webpagina die is gewijd aan mobiliteit op de website van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

⁷ CRB 2015-0135 De verbintenis van de sociale gesprekpartners ten aanzien van de energie-uitdagingen; CRB 2017-2055 Sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België

⁸ Zie meer bepaald het gezamenlijk advies van Brupartners, de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de Conseil économique, social et environnemental de Wallonie en de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen, Renovatie van het residentiële huurbestand en van de mede-eigendommen en de diagnose van de CRB van de belemmeringen voor de energierenovatie van de gebouwen.

sociale gesprekspartners een begeleidende rol kunnen blijven spelen en actoren kunnen zijn in de aan de gang zijnde veranderingen.

Tot slot verwijzen de Raden naar de lopende werkzaamheden in de paritaire comités en de paritaire subcomités over de problematiek van de knelpuntberoepen in toepassing van de wet van 3 oktober 2022 houdende diverse arbeidsbepalingen⁹. De sectoriële analyses bevinden zich momenteel in de voltooiingsfase. De lijst met de knelpuntberoepen, waarin de oorzaken van de tekorten worden uiteengezet, en het advies met maatregelen worden overgemaakt aan de minister van Werk, aan ministers van de gefedereerde entiteiten tot wiens bevoegdheid Werk behoort, de Nationale Arbeidsraad en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

Deze verschillende elementen kunnen bijdragen tot de verwezenlijking van een rechtvaardige en efficiënte transitie en tonen het belang aan van de rol van de representatieve werkgevers- en werknemersorganisaties om de problemen op te lossen met de tekorten op de arbeidsmarkt en de evolutie van de jobs (met name de werkgelegenheidsgraad, de kwaliteit van de banen, d.w.z. enkele van de verschillende indicatoren die door de Raden werden geïdentificeerd¹⁰ om de 8ste duurzame ontwikkelingsdoelstelling “Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen” op te volgen) ingevolge de transities, en om bij te dragen tot de ontwikkeling van een competitiviteitsstrategie van de ondernemingen.

⁹ Hoofdstuk 10 betreffende de monitoring van de oorzaken van de tekorten aan arbeidskrachten

¹⁰ [CRB 2020-0400 Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen - Opvolgingsindicatoren en ambitieniveau; CRB 2021-1657 Indicatoren voor de kwaliteit van werk en van het collectief overleg.](#)